

A SZECESSZIÓ MESTEREI A HEGYVIDÉKEN 7.

A Krisztinaváros lakóházainak építészei

Sorozatunk befejezéséig tegyünk egy felfedező sétát a Déli pályaudvar felett, a Városmajor–Kék Golyó–Nagyenyed utca és a Krisztina körút által határolt területen, ahol száz évvel ezelőtti, művészek gazdagítják a zártos lakótömbök látványát! Legelőször a Román fivérek által tervezett Nagyenyed utca 11–13. és Kék Golyó utca 26–28. számú házak tűnnek fel.

Román Miklós 1879-ben született Budapesten, 1945-ben hunyt el ugyanitt. Oklevelét 1901-ben a Budapesti József nádor Műegyetemen kapta meg. Állami ösztöndíjjal olasz, német és franciaországi tanulmányutakat tett; 1903-ban nyitotta meg irodáját, rövid ideig Málnai Béla volt a társa.

Román Ernő 1883-ban született Budapesten, 1959-ben hunyt el szintén a fővárosban. Oklevelét 1905-ben ugyancsak a Budapesti József nádor Műegyetemen szerezte. Szakmai ismeretei gyarapítására járt Németországban, Hollandiában, Belgiumban és Olaszországban. 1905 és 1926 között bátyjával dolgozott együtt, a századforduló új stílusát alkalmazva. Közös munkájuk során körülbelül nyolcvan budapesti bérházat, villát és kisebb ipari üzemet terveztek.

Külön említést érdemel Budapest a Magyar Acetilgázt Rt.-villa (Thököly út 57/a), a Bátori üzlet- és lakóház (Aranykéz utca 2.), valamint a Magyar Vacuum Cleaner üzlet- és raktárház (Visegrádi utca 62.). Aszódon zsinagógát, Siófokon községi házat építettek, amelyek sajnósan elpusztultak. (Forrás: Gerle János–Kovács Attila–Makovecz Imre: *A századforduló magyar építészei*, 1990.)

A Nagyenyed és Kék Golyó utcai négy lakóházat 1913-ban tervezték a Hitel és Leszámtoló Bank részére. A tömbbelsőben az épületszárnyak között átvezető passzázs – a szintkülönbséget lépcsősorral áthidalva – köti össze a két utcát. A négyemeletes házak egységes alaprajzi szerkesztéssel készültek. A belső térrendszerre néző és az utcákra kiforduló, szimmetrikus homlokzatok szintén egységes stílusban épültek. Az emeleti ablakokat ritmikus kiosztásban függőleges téglasorok kötik össze, ives díszítéssel záródva.

Különösen szép a bejáratok körüli, dekoratív és az ablakokat

szegélyező szecessziós növényi ornamentika, valamint a hangsúlyos, tagolt záró párkány. Sajnálatos, hogy napjainkban az ablakok alatt a homlokzati terven ábrázolt díszítések helyett a parapet konvektorok kivezetései láthatók. A Nagyenyed és Kék Golyó utcára átforduló homlokzatokat oromfalas, toronyszerű motívumok gazdagítják, a százszáz bejáratait hangsúlyozva.

Sétánkat folytatva a Kék Golyó utcáról forduljunk be a Greguss utcába! A 4-es számú épület bejárata mellett felirat szintén a Román fivérek tündeti fel tervezőként. A háromemeletes, négyzetes udvarú, hajdani Gulden-ház 1912-ben épült. A homlokzat középső részén az emeleti ablakok lizénákkal összefogottak. Jellegzetes motívumok az ablakok közötti díszített betétek, valamint a konzolsorral alátámasztott, nagy kiülési záró párkány.

Feljebb haladva, a Schwartz Ferenc és az Alkotás utca kereszteződésében két szimmetrikus sarokház látható. Ezek az átalakítás után már alig emlékeztet-

nek a hajdani képeslapon még eredeti állapotban látható „tekintetes Sonnenberg Imre úr” bérpalotáinak gazdag homlokzataira.

A sarokházakat és a Schwartz Ferenc utca 4. számú épületet a forrásként hivatkozott szakirodalom szerint Körössy Albert Kálmán tervezte 1904 és 1906 között. Körössy 1869-ben született Szegeden, 1955-ben hunyt el Budapesten. A Budapesti József nádor Műegyetemen kezdte tanulmányait, majd Párizsban folytatta, oklevelét 1891-ben Münchenben szerezte meg. Hazatérése után Hauszmann Alajos irodájában dolgozott, 1895-ben önállósította magát. 1901-től több tervet készített Lechner Ödönnel.

Körössy a magyar szellemű, a korra jellemző szecessziós építészettel követte. Belsőépítészeti tervek is készített, sokat szerepelt rajzaival a Műcsarnok tárlatain. Később elsősorban lakóházakat tervezett – amelyek közül csodálatos részletével kiemelkedik a Munkácsy Mihály utca 23. számú, úgynevezett Sonnenberg-ház –, de iskolaépítési munkássága is meghatározó.

1903-ban a Marosvásárhelyi Gimnázium építésére kiírt pályázatot, 1906-ban a VI. kerületi főgimnázium megtervezését nyerte el. Legkiemelkedőbb munkája az 1910–1911-ben megépült Könyves Kálmán körüli Széchenyi István Gimnázium, amely hosszabb időn át a Néprajzi Múzeum épületeként szolgált. Az első világháború után nem folytatta tovább építészeti tevékenységét. (Forrás: Gerle János–Kovács Attila–Makovecz Imre: *A századforduló magyar építészei*, 1990; www.budapest100.hu; Baldavári Eszter: *Körössy Albert Kálmán építész életműve*, 2011.)

Az Alkotás utcai, háromemeletes, belső udvaros házak levéltári homlokzati tervein az ives sarkok díszes oromfalak között

Nagyenyed utca 11–13.

toronnyal kiemeltek, a legfelső szint hullámzó párkánnyal zárul, az emeleti ablakok, földszinti portálok díszített keretekkel vannak összekapcsolva. A korabeli képeslap bizonyítja, hogy az épületek az eredeti tervek alapján épültek meg.

Valószínűleg a háborús károk utáni helyreállítások tüntek el a saroktoronyok, a gazdag szecessziós motívumok helyett szegényesebb homlokzatkialakítás készült legfeljebb földszinti portálokkal. A kapualj stukkódíszítéseit felújították. A lépcsőház és a függőfolyosó kovacsoltvas korlátai megmaradtak. Mindenképpen kívánatos és indokolt lenne a homlokzatok rekonstrukciója az eredeti állapot szerinti lendületes, dekoratív szecessziós stílusban, különös tekintettel a földszint kialakítására.

A Schwartz Ferenc utca 4.–Kék Golyó utca 16/b számú, két belső udvaros, háromemeletes ház gazdag vakolatarchitektúrával díszített a kapuzatnál, az ablakokat összefogó keretezésnél és a hangsúlyos, ives párkánylezárásnál. Figyelemre méltó a lépcsőház és a függőfolyosó kovacsoltvas korlátja. (A három ismertett épület Fővárosi Levéltárban található tervein Bíró Károly és Gyula

építőmesterek aláírása és pecsétje van feltüntetve. Körössy Albert műépítés korábbi aláírása 1904. április 1-jei dátummal látható az Alkotás utca 7/b homlokzati tervlapján.)

A Hegyvidék szecessziós korszakának visszafogott megfogalmazású épületeit úgy jellemezhetjük, hogy tömegformálásukban, finom arányaikkal, részletképzésükkel változatos kialakításúak. Az alkalmazott népművészeti motívumok a Kárpát-medence nemzeti hagyományaira épülnek. Nem maradnak el a főváros egyéb, 20. század elején épült, léptékében nagyobb, gazdagabban díszített épületeitől.

E varázslatos művészeti stílus bemutatott példái a miénk, hegyvidékiek. Övjük, ahol szükség, állítsuk helyre azokat, legyünk büszkéek rájuk!

Sorozatunkat a magyar népi szecesszió vezéralakja, Kós Károly bemutatásával kezdjük, zárásként öt idézzük: „Mert össze kellene szednünk az ország minden részéről a széjjelzött köveket, hogy azokkal a magunk képére építhessünk. És ehhez hit is kellene, és nagy fanatizmus is. És rettentően sok munka...”

Beőthy Mária építész

Az Alkotás utca 7/a–b ma és régen

Helytörténeti séták

A János-hegy nevezetességét mutatja be az érdeklődőknek Balázs Attila, a Hegyvidéki Helytörténeti Gyűjtemény és Galéria igazgatója június 7-én 10.00 órakor. Találkozó: a Normafa Síház előtt (XII., Eötvös út 59.). A részvétel ingyenes.

Régi korok emlékei

Tisztelt Olvasók! Tegyük közösen azért, hogy a jövő generációi minél jobban megismerhessék szűkebb lakóhelyünk történetét! Amennyiben rendelkeznek a Hegyvidék múltjához kapcsolódó tárgyakkal, fotókkal, dokumentumokkal, régi újságokkal vagy bármilyen egyéb, ami a régi korok emlékeit idézi, és ezeket szívesen felajánlanák a Hegyvidéki Helytörténeti Gyűjtemény részére, kérjük, jelentkezzenek a 457-0501-es telefonszámon. A felajánlott tárgyakat szakszerűen megőrizzük az adományozó nevével együtt. Telefonos megbeszélés alapján a helytörténeti gyűjtemény munkatársai házhoz mennek, vagy várjuk Önöket a gyűjtemény épületében, a Beethoven utca 1/b alatt.

A Hegyvidéki Helytörténeti Gyűjtemény munkatársai

A mártonhegyi repülős tábornok

Mártonhegyen, a Szent Márton-kápolna közelében áll a Hány-villa, egy tájba illő, földszintes ház. A környékbeliek már elfeledték az ottaniakat, az „öslakosokban” azonban még él vitéz Hány László és családjának emléke.

A Bűrök utca 39. szám alatt álló épületet az 1940-es évek elején építtette Hány László vezérőrnagy, a Magyar Királyi Honvédség legendás parancsnoka. A Hegyvidék számos hírességgel, neves lakóval dicsekedhet, köztük illene számon tartanunk őt is.

Hány László 1891-ben született Nagyváradon, ott lépett katonai pályára. 1909-ben zászlósként a 11. hegyvidéki repülőszázadhoz került. Onnan kérésére áthelyezték a kerékpáros zászlóaljhoz. Az első világháborúban már századparancsnokként teljesített frontszolgálatot.

Elhivatottságot érzett a hadi repülés iránt, és hamarosan, sikeres pilótaképzés után, az olasz fronton a 4. repülőszázadhoz került. Számos kitüntetését szerzett a légi harcokban, így lett a 42. vadászszázad parancsnoka. A Hány-század több mint három-

száz ütközetben állt helyt, és nagy elismertséget szerzett.

Az összeomláskor Hány mindent elkövetett, hogy hazahozza az értékes repülőgéppálmányt, de Klagenfurtban a Szlovén Nemzeti Tanács erőszakkal lefoglalta az Albatros D.II típusú gépeket. Hazája védelmét mindekelőtt kötelességének érezte, ezért nem tette le a fegyvert. 1919-ben, a román támadásnál megálmodott repülőszázada Szolnoknál megállította az ellenséget. Az akkori Vörös Hadsereg vezetése mégis elégedetlen volt vele. Letartóztat-

Albatros D.II típusú első világháborús német vadászipülőgép

ták, és az Országház pincéjébe zárták.

Amikor bajtársai tudomást szereztek erről, küldöttséget alakítottak a kiszabadítására. Hefty, Kaszala és Risztics pilóták ulti-

mátumban követelték Hány szabadon engedését – ellenkező esetben bombázni fogják a Parlamentet. Órákon belül Hány ismét bajtársai között lehetett a Mátyásföldi repülőtéren.

Sorsa Törökországba rendelt, ahol évekig irányította a repülős kiképzést. 1923-ban Szegeden a Repülő Meteorológiai Kirendeltség vezetője lett. Onnan Székesfehérvárra, a Repülő Kísérleti Állomás parancsnoki posztjára helyezték. 1930-tól repülődandár-parancsnokként szolgált. 1941-ben címzetes vezérőrnagy-

színvonalára, mind gépalományban, mind képzettségben. Mivel erre irányuló terveit és igényeit nem teljesítették, lemondott beosztásáról. Mégsem hagyta abba, a Magyar Aero Szövetség elnökeként segítette és irányította a repülősök előzetes kiképzését.

A háború után családja külföldre került, de ő itthon maradt mártonhegyi házában, magányosan. Egyszer engedélyért folyamodott Rákosi Mátyáshoz, hogy meglátogathassa a rokonait. Kérését megtagadták, arra hivatkozva, hogy ha kiutazik, kint marad. Rákosiék az 1919-es, románok elleni helytállásáért a kommunizmus védőjeként akarták őt népszerűsíteni mint a Tanácsköztársaság repülőparancsnokát. Hány becsületességét adta, hogy visszajön külföldről, Rákosi pedig tisztában volt azzal, hogy vitéz Hány László gerinces ember, betartja a szavát.

Az engedélyt végül megkapta, vissza is tért, mégis letartóztatták. Kistarcsára internálták, ahol súlyos szívbetegségben, mostoha viszonyok között 1953-ban hunyt el. Sírreléke a Rákoskeresztúri Köztemető 301-es parcellájában található.

A mártonhegyiek úgy emlékeznek rá, mint aki szívesen fog-

Hány László

lalkozott a még többségében beépítetlen területen játszó gyerekekkel. Közvetlenül a Hány-villa mellett akkor még hatalmas üres telek állt, ahol a környékbeli fiatalok rendszeresen összegyűltek. Az idős tábornok ilyenkor bekapcsolódott a játékukba, tanácsokat adott nekik a nádszállakkal merített sokszögű sárkányok építéséhez.

Később vitorlázórepülőgépmodellek tervezésében is segített a gyerekeknek. Bátorította őket, ha kezdetleges példányaik össze-törték, rajzokat és korabeli repülő folyóiratokat adott számukra, megígérve, hogy ha ideje engedi, szívesen segít nekik.

B. A.